

Dones i món laboral

Maria Jesús Pinto Iglesias

Col·leccions CiP

Articles Feministes

número 6, 2010

Institut de Ciències Polítiques i Socials
Adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona

Col·lecció d'Articles Feministes

Aquesta col·lecció d'articles digitals és un espai de reflexió sobre els èxits i els reptes feministes a la Catalunya d'avui. Es tracta d'una col·lecció no periòdica d'encàrrecs a persones expertes sobre temes candents pel feminisme; articles acadèmics curts baixats a l'anàlisi pràctic de la realitat i l'actualitat.

Autora

Maria Jesús Pinto Iglesias és llicenciada en Antropologia Social i Cultural. Té una llarga trajectòria de militància sindical, així com en diverses organitzacions socials, associacions feministes, de solidaritat i de drets humans. Ha realitzat diverses investigacions sobre relacions de gènere en l'àmbit laboral i treballs de les dones, de les violències envers les dones i del paper de les dones camperoles envers la sobirania alimentària.

Situació actual

Fins al moment d'esclat de l'actual crisi, i a la llum dels canvis socials i del creixement econòmic es van anar transformant, en certa mesura, les dinàmiques de les dones en la participació en l'ocupació. Aquestes, han tingut una permanència al mercat laboral més continuada i diferent respecte les dècades dels 80 i anteriors, on es donaven cicles de sortida en el moment de la criança i de retorn posterior al mercat laboral. Aquest augment de participació laboral, però, ha anat acompanyat de situacions de desigualtat que es reflecteixen en tots els àmbits, i que indiquen que allò important no és tant l'anàlisi de la quantitat com de la qualitat de l'ocupació, ja que és on es troba la substància de les desigualtats de gènere: segregació laboral, salaris baixos, precarietat en la contractació, flexibilitat horària i de jornada, a la mida de l'empresariat i que fa que les dones sempre tinguin fam de temps. Tot això tenint en compte que el col·lectiu de dones no és homogeni, ja que està condicionat per situacions de classe, nivell d'estudis, edat o procedència.

La situació actual és molt preocupant, si considerem que durant el llarg període anterior i, malgrat el creixement econòmic sostingut, les desigualtats registrades pel que fa a l'ocupació femenina respecte la masculina, tot i haver-se reduït, s'han mantingut en uns valors clarament desfavorables per a les dones. Ara, amb la situació de crisi econòmica, s'observen seriosos problemes d'estancament o de retrocés pel que fa a la quantitat i qualitat de l'ocupació de les dones. La crisi econòmica està afectant amb major intensitat a les dones joves, al col·lectiu de majors de 45 anys que demanden ocupació i, molt especialment, a les dones que superen els 52 anys. La taxa d'ocupació de les dones era a Catalunya del 46,3% a finals del 2009 i del 41,8% al conjunt de l'estat espanyol. L'altra cara de l'ocupació es l'atur. La taxa d'atur de les dones, tant a Espanya com a Catalunya, gairebé s'ha duplicat, del 2006 al 2009.

La crisi ha posat de manifest la destrucció massiva de l'ocupació, però s'ha posat l'èmfasi públic i polític principalment en aquella que afecta la mà d'obra masculina, i s'han ocultat els greus efectes en les dones. S'invisibilitza com la protecció per atur és desigual per a les dones, ja que aquestes, davant el major pes de la contractació temporal i a temps parcial, han generat menys drets per a la percepció de les prestacions. La cobertura per atur de les dones es situa 26 punts per sota de la dels homes i a més continuen sent les que suporten en més nombre l'atur de llarga durada. A més, la concentració de l'atur femení entre les dones de 25 a 44 anys mostra que, malgrat ser el grup d'edat on també és concentra més

l'ocupació femenina, les dones adultes en l'edat central d'activitat laboral i reproductiva tenen moltes dificultats per mantenir la seva ocupació, o per tornar-ne a tenir. Aquesta dificultat, lluny de ser exclusiva de les dones a Catalunya, respon a un tret estructural del mercat laboral espanyol i europeu.

El treball temporal (superior en les dones) però, sobretot, l'ocupació a temps parcial, es configura com un element important de desigualtat i segregació laboral per a les dones. És un element clau en la constitució de les desigualtats de gènere en l'àmbit laboral, especialment per les seves implicacions a nivell salarial i de cotització, i per que consolida un tipus d'integració que no qüestiona la divisió sexual de les responsabilitats productives i reproductives. Els efectes que té en relació a salaris i independència econòmica, cotitzacions per a l'atur i per la jubilació, situa el treball a temps parcial per a les dones dins de la conceptualització sexista dels rols, de la feina salaritzada com a subsidiària i secundària.

Una de les característiques del model productiu que tenim ha estat la de menysprear el potencial de coneixement, experiència i talent que representen les dones. Aquestes s'han vist abocades a l'atur estructural, a treballs que per la seva menor valoració social estan pitjor retribuïts, amb pitjors jornades, amb qualificacions d'igual valor que les que ocupen els homes però que no són així considerades i que no es corresponen al seu nivell formatiu (és el que s'anomena subocupació). Dins del mercat laboral català i espanyol, hi ha una clara segregació laboral: el col·lectiu femení es concentra en uns determinats sectors econòmics, especialment en el sector serveis i en unes categories laborals i oficis determinats. Parlem d'una doble segregació: horitzontal i vertical. Es mantenen branques d'activitat per un i altre sexe, sectors hegemonícament masculins o femenins i qualificacions específicament femenines o típicament masculines, acompanyant-se, a més, de diferents valoracions socials i econòmiques d'unes i altres feines, sempre desfavorables cap a les dones.

L'alt nivell formatiu que les dones han anat assolint en els darrers anys, no es veu reflectit directament en els llocs que aconsegueixen en el mercat laboral, encara que les que tenen més nivell d'estudis tenen més possibilitats d'ocupació. Les dones treballen, sobretot, en sectors i professions "feminitzades" i romanen en categories laborals més baixes, amb menys accés a la promoció laboral. Aquesta situació s'ha mantingut gairebé inalterada els darrers anys.

Així com les dones han entrat al mercat laboral, els homes no ho han fet dins de l'esfera domèstica i dels treballs de cura, per la qual cosa hi ha una molt elevada sub-representació

dels homes en aquest espai. Un exemple: el nombre d'homes que des del 2005 fins ara, s'han acollit a la cessió dels permisos de maternitat és molt baix, no arriba al 2%. Les dones continuen duent a terme els dos treballs, o contractant altres dones per a fer-los (moltes d'elles estrangeres i totes en la pitjor escala de condicions laborals). L'empresariat continua discriminant globalment les dones com a un grup social uniforme, degut a aquesta distribució de rols, i moltes dones han hagut de prendre l'opció de retardar la maternitat o no tenir fills per posar en primer lloc la "carrera professional" (cosa que mai es planteja per als homes).

Però potser el més important per entendre el perquè d'aquestes desigualtats i la situació específica de dones i homes en relació a l'àmbit laboral és que tot continua girant al voltant de la feina al mercat laboral, agafant el model de treballador masculí com a universal, per tal d'estructurar els temps, els espais, els drets i les relacions socials. Quan es parla de treball, gairebé sempre es confon amb ocupació, anomenant treball tan sols aquell que es mercantilitza i es remunera, quan treballs també són aquells que, sense valor de mercat i desconsiderats sovint com a tals, són imprescindibles per a la mateixa existència i benestar de l'espècie humana, com és el treball domèstic i de cura de les persones, així com també, el treball cívic, social, comunitari... La modernitat capitalista occidental ha lligat la nostra existència a l'ocupació i ha organitzat el significat del "treball" i dels horaris de la vida al voltant d'uns determinats eixos.

Amb els estudis de gènere s'ha demostrat que allò privat i allò públic no estan separats i que els paradigmes d'allò econòmic i polític han de complementar-se amb lo cultural, les representacions i la transmissió de models de gènere que tenen tanta força com la classe o lo polític. Scott¹ va definir el gènere "*com una forma primària de relacions significants de poder*". La proposta de Scott és desplaçar la producció del centre de l'anàlisi i mirar d'altra manera el món de les interrelacions i de les desigualtats socials, per tal de trobar unes propostes que transformin les inequitats.

El capitalisme neoliberal ha renovat el pacte històric amb el patriarcat, tot canviant algunes formes, eliminant una bona part de les clàusules, però deixant intacte la medul·la d'aquest pacte, que es tradueix en una subordinació de gènere i de classe. Desapareix, gradualment,

¹ Scott, J. (1991) "La historia de las mujeres", en Peter Burke, ed.: *Formas de hacer historia*, pp. 59-88.

la figura de l'home com a únic proveïdor econòmic de la família i apareix una nova figura, la "proveïdora frustrada", tal i com argumenten Heidi Hartman i Celia Amorós²: aquesta dona que s'insereix al mercat laboral global, que es veu atrapada en una jornada interminable — segons l'expressió d'Ángeles Durán³— degut a la doble presència i, a més, hi accedeix en un gran nombre de casos com a treballadora "genèrica" (flexible, amb capacitat d'adaptació a horaris i a diferents tasques i substituïble).

Propostes d'actuació

En primer lloc, cal posar en evidència aquestes situacions i fer visible allò invisible. És urgent la contenció de l'eixamplament de les esclotxes de desigualtat laboral entre dones i homes. L'estat espanyol té un dels majors índexs de desigualtat en condicions laborals i de discriminació salarial de la Unió europea. Per això, a més de fomentar el valor de les activitats feminitzades, cal posar en marxa mesures per a la generació d'ocupació de qualitat, obrir per a les dones el ventall de feines i abordar l'atur estructural de les dones.

És prioritari actuar decididament en la consecució del canvi necessari del model productiu. En aquest sentit, les decisions i accions haurien de conduir-se amb una perspectiva de sostenibilitat, i en totes les polítiques de desenvolupament econòmic s'ha de tenir perspectiva d'equitat entre dones i homes.

Davant de la present situació de crisi s'han d'emprendre mesures que garanteixin l'accés a l'ocupació digna per a tota la població. Són necessàries mesures que donin més oportunitats per a la gent jove, les dones i la població immigrada, reduir la precarietat de l'ocupació, i en general diversificar el treball de dones i homes en benefici d'activitats que impulsin el desenvolupament sostenible, integral i equitatiu.

L'ocupació de qualitat ha d'anar acompanyada de serveis de caràcter públic i d'accés universal, de mesures que resolguin els problemes reals de les responsabilitats i treballs de cura (tot abordant el repartiment entre els dos sexes dins dels espais de convivència i/o familiars). No es tracta d'aconseguir que les dones puguin "conciliar" els dos treballs, si no

² Amorós, Celia (2005), *Teoría feminista: de la Ilustración a la globalización. De los debates sobre el género al multiculturalismo*,

³ Duran, M. A. (2002). "La distribución de la riqueza, la globalización económica y las mujeres", en AA.VV.

de fer un canvi estructural i que els temps de vida i treball no girin, com ara, al voltant de l'ocupació. Així, la reducció de les jornades i una millor organització dels horaris laborals i dels permisos, han d'apuntar envers un qüestionament de la centralitat de l'ocupació com a organitzadora de les relacions socials.

La crisi i l'atur ens han de fer estar alertes, ja que poden frenar la incorporació de les dones a l'ocupació, sobretot de qualitat, així com també pot engrandir-se l'escletxa de la desigualtat. Ens cal, més que mai, reflexionar sobre el model econòmic i social que ha provocat totes aquestes inequitats i avançar envers uns canvis que requereixen compromisos polítics, econòmics i socials, tot qüestionant el model capitalista i patriarcal, ja que, com bé sabem, un altre món no sols és possible sinó necessari.